

صلح، عدالت یا هر دو؟

مجرمین جنگی است. به طور ویژه سؤال این است: آیا کسانی که در جهت تأمین و اعاده صلح تلاش می‌کنند، مجرمین جنگی را از تعقیب قضایی معاف می‌کند و یا بعضی از اشکال پاسخگویی را برای جرایم انجام شده در سطح ملی، شامل فرآیند صلح می‌سازند؟

تطبیق فرآیند عدالت انتقالی از چندین مؤلفه تشکیل می‌شود. بعضی از قراردادهای صلح شامل تشکیل کمیسیون حقیقت‌یاب، جبران خسارت و تأدیه غرامت برای قربانیان، اصلاحات پولیس یا اردو و ساختن یادبودها برای قربانیان می‌گردد. البته قبل از همه، در این گونه موارد پرسش اصلی و دغدغه محوری این است که بعد از عقد این گونه قراردادهای، توافقات صلح چگونه قابل تطبیق می‌تواند باشد؟

اهمیت زمان بندی

جوامعی که مورد تخطی و نقض حقوق بشر قرار گرفته‌اند، مجبور نیستند که الزماً از صلح و عدالت یکی را انتخاب کنند. آن دسته از افراد و نهادهایی که تلاش دارند تا زمینه‌های گفت‌وگو برای تأمین صلح دوامدار را در جوامعی که در این اواخر با طیف وسیع نقض حقوق بشر روبرو هستند فراهم کنند، به این باور رسیده‌اند که "تقاضای فوری صلح" و "ضرورت مهم به عدالت" در طی زمان مناسب و مشخص به دست می‌آید.

تطبیق عدالت انتقالی نیازمند زمان است. مثلاً به طور عاجل نمی‌توان از تعقیب قضایی ناقضان ارشد حقوق بشر سخن گفت و باید به دنبال فرصت بود. زیرا ممکن است دستگاه قضایی ملی دستخوش سازش‌های سیاسی قرار بگیرد و یا این که دستگاه قضایی ملی که یک سیستم کهنه است، پاسخگوی شرایط جدید نمی‌باشد و بایستی به دنبال دستگاه جدیدی برآمد که توانایی پاسخگویی و رسیدگی به جرایم ضدبشری را دارا باشد. در فرآیند تأمین و تطبیق عدالت انتقالی، ایجاد سیستم کارا و منصفانه‌ای که حکومت قانون را تقویت کند و مسئولیت‌پذیری را در بین مقامات برپا دارد، برای اعاده و تأمین صلح پایدار و دوامدار کمک می‌کند. البته ابتکاراتی که به خاطر آوردن صلح انجام می‌شود، نباید تنها به یک محور کاری توجه کند. بلکه باید فراتر از تعقیب قضایی مقامات ارشد ناقضین حقوق بشر و تمرکز روی ایجاد سازمان‌های حکومتی که قانون را رعایت می‌کند، توجه نمود.

واقعیت این است که پناهندگی سیاسی در کشورهای دیگر نمی‌تواند معافیت را تضمین کند. همان گونه که چارلز تایلور، رییس جمهور قبلی لیبریا پس از احراز پناهندگی در نیجریه نتوانست از معافیت سود جوید. بعد از این که دادگاه او را در سال ۲۰۰۳ متهم به جنایت جنگی دانست، کشور نیجریه به تایلور پناهندگی سیاسی داد. فرار آقای تایلور باعث شد که جنگ داخلی لیبریا پایان یابد و یک حکومت انتقالی، قدرت را به دست بگیرد. آقای تایلور به طور مکرر شرایط ماندن خود را در نیجریه شکستاند. در زمانی که الن جانسن سیرلیف به حیث رییس جمهور جدید نیجریه انتخاب شد، در سال

گفت‌وگوهای صلح دوامدار همواره مشکلاتی را به همراه دارد. از جمله می‌توان به اولویت‌بندی و درجه‌بندی صلح و عدالت اشاره کرد. به ویژه زمانی‌هایی که هم‌زمان و هم‌پای روند تأمین صلح، روی روند تطبیق عدالت و رسیدگی به جرایم اتهامی جنایتکاران جنگی، پافشاری می‌شود. در مورد برخورد بین تأمین صلح و تطبیق عدالت، پرسش مهم این است که آیا در مواردی که نقض گسترده حقوق بشر و جنایات جنگی صورت گرفته است، صلح بر عدالت پیشی بگیرد؟ به عبارت دیگر، آیا ممکن است که بدون تطبیق عدالت، راه مصالحه را پیش گرفت؟ آیا می‌شود به طور هم‌زمان و عین وقت، روی هر دو یعنی صلح و عدالت تأکید کرد؟ در اینجا توضیحات مختصری در این باره ارائه می‌گردد.

نگاهی به گذشته

با آن که عدالت و صلح، محورهای اصلی زندگی بشر هستند، اما به یقین، صلح زمانی ممکن است که قبلاً بسترش به وسیله تأمین عدالت گسترده شده باشد. در گستره وسیع جنگ و صلح، همواره کسانی بوده‌اند که برای تأمین صلح دوامدار تلاش‌های بسیار کرده‌اند و همچنین سعی ورزیده‌اند تا در پهلوی صلح، فرهنگ پاسخگویی و حذف فرهنگ معافیت را نیز در شعاع‌های زندگی بشر پیاده کنند. از جمله تلاش‌هایی که برای تأمین صلح و ایجاد فرهنگ پاسخگویی صورت گرفته است، می‌توان از کشورهای السلوودور، گواتمالا، سیرالئون، افریقای جنوبی و یوگسلاوی سابق در طی دهه ۱۹۹۰ نام برد. اما کشورهایی مانند اندونزی، لیبریا، و نپال نیز در دهه حاضر با مشکلات مشابه مواجه هستند. اکثر قراردادهای اخیر صلح، این باور را در سطح بین‌المللی بازتاب می‌دهد که جرایم ضدبشری، خشونت‌ها علیه انسان و بی‌رحمی‌ها چیزی نیست که پنهان کرد. جرایم و خشونت‌ها همانند آتش زیر خاکستری است که نمی‌توان در پایان جنگ آن را مخفی ساخت. البته قابل ذکر است که قراردادهای اخیر صلح به طور خاص و در عین حال به شکل گسترده از عفو نمودن جرایم مهم گذشته، دوری گزیده است. در این تازگی‌ها موضوعات قابل توجهی رخ داده است. از جمله می‌توان به اهمیت صلح و عدالت اشاره کرد. مسئله صلح و عدالت در اوگاندا و سودان، آن جاهایی که دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه درباره جنایات ضدبشری تحقیق کرده است و یا این که در جریان گفت‌وگوهای صلح، دستور زندان مخالفان صلح را صادر کرده است، از اهمیت بیشتری برخوردار شده است.

مسئله عدالت و صلح در زمان و شرایطی به وجود آمده است که مکانیزم بین‌المللی قضایی نتوانسته است هیچ نقشی را ایفا کند. پرسش مهمی که همواره ذهن‌ها را به خود مشغول می‌کند، تعقیب و معافیت

۲۰۰۵ تایلور را تحت توقیف قرار داده و او را به دادگاه ویژه تعقیب قضایی تحویل داد و تایلور هم اکنون در دادگاه لاهه تحت محاکمه قرار دارد.

معافیت‌ها

معافیت دادن به "جرایم بین‌المللی" که به جرایمی علیه بشریت، جرایم جنگی و نسل‌کشی تعریف شده است، به طور گسترده مورد توجه قرار دارد که توسط قوانین بین‌المللی منع قرار داده شود. البته قوانین بین‌المللی همواره در حال تغییر و بهبودی می‌باشد. این بهبودی در قوانین از آنجا ناشی می‌شود که اسناد بین‌المللی (که توسط بیشتر دولت‌ها امضا شده است) حالت الزام‌آور برای حکومت‌ها دارد. تصامیم دادگاه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و خود قوانین، نتیجه تجربیات و تمرین‌های طولانی حکومت‌ها است که از قوانین عرفی بین‌المللی یاد می‌شود. در بسیاری از کشورها ممکن است قوانین ملی آنها معافیت‌دهی را منع کرده باشد اما باز هم محاکم بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی فعلاً به طور فزاینده‌ای تلاش دارند که از معافیت‌دهی‌های عمومی جلوگیری نمایند.

رهنمودهای ویژه سازمان ملل متحد، نمایندگان خویش را از عفو مجرمین بین‌المللی منع می‌کند. اساسنامه روم که منجر به تأسیس دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه گردید و دارای ۱۰۸ دولت عضو می‌باشد، ملزم هستند که از جرایم بین‌المللی بازجویی نمایند. اگرچه اجرای عدالت در شرایط ایجاد صلح در همه مناطق جهان به عنوان یک پرسش جدی قرار دارد، اما با آن هم، در کشورهای آفریقا به خاطر فعالیت‌های اخیری که دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه انجام داده است، عدالت مورد توجه جدی قرار گرفته است.

اوگاندا

هنگامی که دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه تصمیم گرفت تا در سال ۲۰۰۵ دستگیری پنج رهبر شورشی اردوی مقاومت لورد را صادر کند، این نگرانی ایجاد شد که مبادا این دستگیری‌ها مانع تأمین صلح گردد. اما بعداً دیده شد که امیدبخش‌ترین گفتگوهای صلح، زمانی شکل گرفت که دستور دستگیری صادر شد. دستور دستگیری پیامدهای جالب و مفیدی در قبال داشت. از جمله این که مصلحین را وا داشت تا مستقیماً به مسئله تأمین عدالت بپردازند. پس از دستگیری متهمین، در نهایت، شرکت‌کنندگان این گفتگوها به توافق رسیدند که یک اتاق مخصوص و جدید در محکمه اوگاندا به وجود بیاید. پیام وجود اتاق مخصوص و جدید در دادگاه اوگاندا این بود که برای رسیدگی به پرونده شورشیان، حضور دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه ضروری نیست. یکی از کسانی که توسط دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه تحت تعقیب قرار داشت، رهبر اردوی مقاومت، "لورد جوزیف کانی" بود. وی در

مراسم امضای قرارداد نهایی صلح در آپریل ۲۰۰۸ حاضر نشد و همچنین در نشست دوم در نوامبر ۲۰۰۸ نیز از حضور در جلسه ابا ورزید. اما کسانی که در راه تأمین عدالت تلاش می‌کردند، عدم حضور وی را دلیل بر این ندانستند که عدالت تأمین نگردد و او را در پای میز محاکمه و پاسخگویی نکشانند. البته بعد از این زمان بود که اردوی مقاومت لورد دست به حملات خشونت‌بار زد.

سودان

دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه در سال ۲۰۰۷ دستور دستگیری دو سودانی را به اتهام ارتکاب جرایم علیه بشریت در دارفور صادر کرد. تعقیب کنندگان قضایی در جولای ۲۰۰۸ تقاضا کردند که عمرالبشیر رییس جمهور سودان دستگیر شود. اما حکومت سودان رسماً به این مسأله اعتراض نمود و از همکاری سرپیچی کرد. در رابطه با تقاضای دستگیری عمرالبشیر، ناظران عینی اظهار دادند ممکن است که دستور دستگیری عمرالبشیر گفت‌وگوهای تازه صلح را به خطر بیندازد و همچنین ممکن است که این موضوع، رساندن کمک‌های بشر دوستانه بین‌المللی را محدود نماید. سازمان‌های منطقه‌ای مشتمل بر اتحادیه آفریقا و سازمان کنفرانس کشورهای اسلامی از دولت سودان حمایت کردند. شورای امنیت سازمان ملل متحد مطالعه روی به تعلیق انداختن فعالیت‌های دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه را در ارتباط با سودان آغاز کرده است و بنابر این، موضوع را برای یک سال دیگر به تعویق بیندازد. البته این شورا، شورای ذی‌صلاح است و فعالیت‌ها و عملکردهایش بر اساس ماده ۱۶ پیمان نامه روم می‌باشد.

جمهوری دموکراتیک کانگو

جمهوری کانگو برای مدت ده سال گذشته شرایط جنگ و صلح را تجربه کرده است. دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه دستور دستگیری پنج شهروند این کشور را به خاطر جرایمی که آنها مرتکب شده‌اند، صادر کرده است. اکثر متهمین، آن دسته از رهبران پیشین شورشیانی هستند که بخشی از روند صلح به شمار می‌روند و از جنگ کناره‌گیری کرده‌اند. چهار نفرشان تحت بازداشت هستند و نفر پنجم آنها تا هنوز در قید نیست. فعالیت‌های دادگاه بین‌المللی جزایی لاهه در این کشور از قراردادهای صلح ممانعت نکرده است. اما به نظر نمی‌رسد که دستگیری‌ها در جلوگیری از استمرار نقض حقوق بشر تأثیر داشته باشد. زیرا نقض جدی حقوق بشر تا هنوز ادامه دارد. تمامی قراردادهای صلح که از سال ۲۰۰۱ بدین سو در این جمهوری معافیت را در برنامه کاری خودش قرار داده است، به طور خاص جرایم مهم بین‌المللی را در نظر نگرفته است و به استانداردهای بین‌المللی احترام نگذاشته است.

۱۳۸۸

درباره مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی (ICTJ): مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی نهادی است که در راستای تأمین عدالت انتقالی فعالیت می‌کند. این نهاد، کشورهایی را که می‌خواهند برای تأمین صلح دوامدار و تطبیق عدالت بالای جرایم ضدبشری گذشته فعالیت کنند، کمک می‌نماید. محل فعالیت این مرکز، جوامعی است که از حکومت‌های سرکوب‌گر و یا نزاع‌های مسلحانه رهایی یافته‌اند و یا این که در آن کشورها دموکراسی، تازه پایه‌گذاری شده است و هنوز با مشکلات باقی مانده از گذشته اعم از نقض وسیع عدالت و تخطی‌های سیستماتیک حقوق بشری دست و پنجه نرم می‌کنند. برای دریافت اطلاعات بیشتر در مورد این سازمان به آدرس www.ictj.org مراجعه نمایید.

درباره دیده‌بان افغانستان: دیده‌بان افغانستان یک نهاد مدنی افغانی است که دورنمای آن را رسیدن به یک جامعه دموکراتیک، امن، بردبار و برخوردار از عدالت که تمامی شهروندان بتوانند از فرصت‌های مساویانه برخوردار باشند، تشکیل می‌دهد. رسالت این نهاد، انجام فعالیت‌هایی می‌باشد که باعث بهبودی صلح، عدالت و فرهنگ هم‌دیگرپذیری و احترام گذاشتن به حقوق بشری در افغانستان می‌شود. تعهد قوی به دموکراسی، عدالت، حقوق بشر، انکشاف متوازن اجتماعی و اقتصادی کشور، بی‌طرفی، استقلال و تخصص به عنوان رهنمود فعالیت‌ها و ارزش‌های محوری سازمان می‌باشد. برای معلومات بیشتر در مورد دیده‌بان افغانستان به این وبسایت مراجعه کنید: www.watchafghanistan.org